

1926 őszén újra visszatérhettem tanári foglalkozásomhoz. Itt kellett azonban hagynom Szegedet, és azt a kedves társaságot, amelyhez annyira hozzáalakultam. Debrecenbe költöztem. Egy év múlva, 1927. november 24-én meghívásomra Juhász Gyula meglátogatott Debrecenben, és iskolánk kulturális előadásainak sorozatában Shakespeare szonettjeiről tartott előadást, és leleplezte Ady emléktábláját. Találkozott régi barátjával, Oláh Gáborral, két-három kellemes napot töltött körünkben.

Utána már csak egyszer hozott össze vele a sorsom. 1929-ben meglátogattam a budapesti Schwartz-szanatóriumban. A Kékgolyó utcai szomorú házban nagyon csendes, nagyon szomorú Juhász Gyulát találtam. Láthatóan örült ugyan látogatásomnak, de kérdéseimre csak egy-egy szóval válaszolt, s a maga részéről nem sok érdeklődést mutatott. Debreceni barátainak üdvözlétét is közömbösen fogadta. A velük kapcsolatos adomákkal sem tudtam visszavárásolni arcára „Gyalu” (ez alatt az álnév alatt írta humoros és szatirikus kirokijait) szemének huncut csillogását, ajkának szarkasztikus mosolyát. Mintegy húszpercnyi tartózkodás után szomorú benyomásokkal búcsúztam tőle. Bizony beteg volt, nagyon beteg. Ez volt régi betegségének utolsó jelentkezése. Ebből sohasem gyógyult ki.

TERTINSZKY EDIT

NÉMETH LÁSZLÓ KULTÚRPOLITIKAI SZEREPE A MAGYAR RÁDIÓBAN

„Ha van technikai találmány, amelynek természete a szeretet, megértés, műveltség, jóindulat, a rádió az. Elhozza hozzám idegen népek szavát, szomszédomná teszi a távolit, emberi közelségben mutatja be az ellenfelet, varázsszekrényen át a legeldugottabb faluba is odabűvöli a világot, taníthatja a tanulatlant. Szívből szívbe ültetheti a lelkesedés szikráját, közös kultúrát adhat az elszigetelt néposztályoknak, általánossá teheti a műveltséget, mely eddig főiskolák, egyetemek patikaszere... s mi jobbat kívánhatunk magunknak, minthogy hasznosítani tudjuk magunk számára ennek a találmánynak sugallatait.” (Antenna 1934. december 21. Németh László.)

Fiatalos lelkesedéssel, alaposan átgondolt, megformált, kész programmal -- melynek a fenti idézet csak rövid summázása -- vállalta Németh László 1934 őszén a Magyar Rádióban a prózai osztály vezetését.

Milyen körülmények játszottak közre, hogy Németh László közel háromheti gondolkodás után, a hivatalos kultúrpolitikával szemben állva elfogadta a meghívást?

A konkrét kérdésfeltevéshez tartozik annak a ténynek tisztázása, hogy milyen kultúrpolitikai célkitűzés jegyében szerkesztették az előző években a prózai és elsősorban az irodalmi műsorokat.

A Rádió megindulásának kezdeti korszakában erősen érvényesültek az irodalmi műsorok összeállításában a polgári demokratikus elvek. Ti. a rádiózás megindulásával egybeesik a Vörösmarty Akadémia újjászervezése, melynek elnökeül Móricz Zsigmondot választották meg. Az új Vörösmarty Akadémia Ady progresszív programját követte, és megpróbálta a lehetetlent: felrázni dermedtségéből a háború utáni magyar irodalmat. E nemes elv szószólójának kínálkozott a rádió. Ezt a célkitűzést szolgálta Szóts Ernő, a rádió első műsorigazgatója is, bár ő nem politikai meggyőződésből hívta meg a haladó nyugatos írókat mikrofonszereplésre, hanem az összműsorok javítása és a dilettantizmus elleni harc érdekében. Schöpflin, Babits, Móricz a rádióban való fellépésük alkalmával progresszív nyilatkozatokat tettek közzé a Rádió Újságban. „Nekünk, esztétikusoknak, külön örömrünk a Rádió függetlensége, mert így véleményünket minden személyes üzleti érdekre való tekintet nélkül mondhatjuk el könyvekről, színdarabokról, írói törekvésekről.” (RU 1926. III. évf. 26. sz. Schöpflin Aladár.)

Az első elfogadható rádióterv kidolgozásához javaslatok hosszú sora született meg a Rádió Újság hasábjain. A nyugatosok megemlítették, hogy ismert nevű

esztéták hétről hétre előadást tarthatnának magyar és külföldi írók életéről, munkásságáról. Továbbá egyesek ismertethetnék a modern magyar és külföldi irodalom legújabb eredményeit, az izmusok harcát, háború utáni alakulását stb. Színes beszámolókat, rövid tudósításokat írhatnának az új irodalmi termékek megjelenéséről. Könyvismertetésnél a mű szerzőjének megszólaltatását is fontosnak tartották; ti. az író és a rádióhallgató kapcsolata szűkeztívebb lehet, mint pl. a színész, bemondó sima felolvasása. Az író a mikrofon előtti jelenésével esetleg elérheti, hogy a nyomtasztó gazdasági viszonyok ellenére is akadnak olyanok, akik megtakarított filléreikből könyvet vásárolnak. Kár, hogy a sok konkrét elképzelés nem realizálódhatott, és a nyugatosok — a Rádió Újságban a fő javaslattevők is — csak esetenként, ötletszerűen írtak műsorokat (azaz legtöbbször már a folyóiratokban elhelyezett novellák vagy színházakban előadott darabok kerültek mikrofon elé), és a tervezett sorozatok is elmaradtak. Az előbb elmondottak alapján említsünk meg néhány érdekesebb műsort. Pl. 1926-ban még a hivatalos kormánykörök nem felejtették el Móricz proletárdiktatúra alatti földosztás agitációját, és ezért a cenzúra betiltotta az összes színházakban a Sári bíró előadását. A rádió minden hivatalos megbélyegzés ellenére parádés szereposztásban műsorra tűzte a viszonylag kevés szereplős, mikrofonra kiválóan alkalmas produkciót. Későbbiek során Móricz a mikrofon előtt felolvasta a Hét krajcár c. novelláját. Ismert baloldali szavalóművész, Baló Elemér Ady-verseket adott elő. Kosztolányi halk iróniájú karcolatai, Karinthy kedves tréfái, könnyed esszék tarkították a műsort. A Shakespeare irodalmi összeállításban többek közt Babits Vihar fordításából hoztak részleteket, annak ellenére, hogy az utóbbi bemutatását Babits átültetésében ugyancsak megtiltották a színházaknak.

Babits proletárdiktatúra alatti magatartását csak akkor bocsátották meg, mikor 1928-ban feladta a harcot, és belépett a Kisfaludy Társaságba. A baloldali ingadozása, ahogy megérződött az irodalmi életben, ugyanúgy visszahatásként jelentkezett a rádió irodalompolitikájában is. Nem véletlen, hogy 1928. fontos dátum az irodalompolitika és egyben az irodalmi műsorok alakulása szempontjából is.

A hivatalos kultúrpolitikuskor rájöttek — Kozma Miklós elnökkel az élen —, milyen komoly agitációs fegyver a rádió, ezért a sorozatműsorokkal fokozatosan kiszorították a baloldali nyugatos írókat, és viszonylag rövid idő alatt biztosították a maguk számára a teljes hegemoniát. A gomba módra szaporodott sorozatok közé tartozott pl. Bánóczy professzor unalmas, akadémikus stílusban írt „Kit és mit idézünk” c. rejtvényműsora, amelyről az akkori közvéleménykutatás kiderítette, hallgatottság szempontjából az utolsó helyre sorolható. Komoly fórumot kaptak a Kisfaludy Társaság irodalmi délutánjai, továbbá a „Magyar halhatatlanok” sorozat és az Emlékünnepek, helyszíni közvetítéssel egybekötve.

Papp Jenő könyv alakban is megjelent „Vasárnapi krónikái” elkendőzték a valóságot, társadalmi jelenségek helyett egyedi eseteket taglaltak. A legitimizálóbb műsorok közé tartozott a „Rádió Szabad Egyeteme”, mely a Bethlen-féle koncepciónak megfelelően „népbarát” elvet hangoztatott, földreform nélkül.

1931-ben, Bethlen bukása után, a már eddig meghirdetett ún. „népbarát politika” nem bizonyult elégségesnek, azért az új kormány Gömbös miniszterelnök demagóg szónoklataiban bizonyos reformokat helyezett kilátásba. A népies íróknak nagyobb mozgásteret, véleménynyilvánítást engedélyezett, és látszólag igyekezett őket megnyerni „radikális reformjának”. A „Magyarország” c. napilap Gömbös sugallatára pártfogolta a falukutatók, szociográfiával foglalkozó népies írók cikkei. A Rádió, mint az új hivatalos kultúrpolitika szószólója, azonnal magáévá tette a meghirdetett Gömbös-programot, és ennek szellemében igyekezett műsorait sügározni.

Kozma Miklós, a Rádió akkori elnöke a fenti terv végrehajtására hívta meg a prózai osztály vezetőjének Németh Lászlót, akit egyébként is „Sznobok és parasztok” c. cikke nyomán nagy műveltségű, széles látókörű fiatalembernek tartott, és egyúttal remélte, hogy ötleteivel felfrissíti a már erősen avatag, hanyatlásnak indult prózai műsorokat. Németh László a Rádióban felkínált állást — hosszabb gondolkodás után — azért vállalta, mert remélte, hogy jó irányban befolyásolhatja a kormány új „népbarát” politikáját. Kozma eleinte nem is sejtette, hogy Németh bár „Sznobok és parasztok” c. cikkében szemben állt Móriczsal és Fájával — az őstehetség fogalmának tisztázásában —, de a fő kérdésekben: földosztásban, szövetkezeti mozgalom kibontakozásában — árnyalati differenciáltsággal — egy álláspontot képviseltek.

Műsorpolitikai elképzelései akaratlanul is már a „Sznobok és parasztok” c. cikkében érződtek, a későbbiekben éppen ebből az írásából bontakoztak ki. Európai és szarmata közt mindig volt és lesz ellentét. A régi magyar irodalom termékeiben ugyanúgy érződött az ellentét és feloldódás, mint a XIX. század ma-

gyar, latin, német iskolát követő írók alkotásaiban. Ez az antagonizmus a XX. század magyar irodalmában is szervesen folytatódott. Pl. Kosztolányi, Babits inkább városi, Móricz, Szabó Dezső inkább a népi vonal reprezentánsai voltak. Ady költészete, publicisztikája legplasztikusabban kifejezte és feloldotta az ellentéteket. Pl. A Nyugat iránti nosztalgia kontrasztja Párizsból való hazamenekülése, avagy harc a modern magyar irodalom megteremtéséért, történelmi reminiscenciák felhasználásával; népi érzelmek, eszméi törekvések magas színvonalon való tolmácsolása, ugyanakkor szerves beletartozás az egyetemes európai kultúrába.

Az irodalom kettőssége a harmincas években kezdett vulgarizálódni. A sznobok lenézték mindazt, ami népi, ami a magyar történelem produktuma. Pl. nem Debrecen környékének nevezetességét, múltját kutatják, hanem inkább ha lehetne — ahogy Németh is megjegyzi — a „Himaláját mozdítanák el helyéről”. Nem magyar könyveket és folyóiratokat olvastak, hanem Nouvelle Revue-t és Giraudoux-t. Ezzel szemben a kikiáltott parasztszenik félművelten, autodidakta módján szerzett tudással komoly irodalmi és társadalmi funkciók betöltéséről ábrándoztak.

Németh mindkét szélsőséges magatartást elítélte, és Adyt rehabilitálta, mikor Debrecenben a „Válasz” c. folyóirat megindításával, a Rádióban állásvállalással a városi, egyben az összeurópai és vidéki kultúra kölcsönhatását, magasabb szinten való egyesülését hirdette, továbbá a népi Eötvös-kollégium felállítását szorgalmazta.

A „Tanú”-ban ezeknek az elveknek jegyében közzétette konkrét műsorjavaslatait. Az ország fiatal értelmiségét hívta meg előadások tartására, de nem feledkezett meg az idősebb nyugatos írógenerációról sem, akik a kezdeti hőskorban elsőnek üdvözölték a Rádió függetlenségét. Ő viszont ügyesebben taktikázott, mint annak idején Schöpfung, Szini, Babits, ti. nem elszórtan tervezte a műsorokat, hanem sorozatokat indított. Az új sorozatok bevezetésével rést ütött a korhadt kapun, friss levegőt engedett be az áporodott stúdiókba (Száz könyv sorozat, Novella Album, Diákfélóra stb.). Tervét nagymértékben elősegítette az a technikai újítás, hogy Bp. II. műsorideje a 20 kw-os adóállomás áthangolásával napi négy órával növekedett. Továbbá hivatalbalépésével a prózai osztályt átszervezték. Hírszolgálat, színház, kabaré, helyszíni közvetítés, azaz az állandó aktuális és művészi jellegű műsorok vezetője továbbra is vitéz Somogyváry Gyula (a hírhedt Gyula diák) maradt, aki eddig az egész prózai osztály igazgatója volt. Diákfélóra, a legkülönbözőbb tematikájú tudományos előadások, szépirodalmi művek publikálása Németh László feladatához tartozott, aki a maga területén eleinte szabad kezet kapott.

Németh László „A Magyar Rádió feladatai” és „Célok és emberek” c. tanulmányaiban, melyek a Tanú 1934 novemberi és decemberi számában jelentek meg, foglalkozott részletesebben az új műsorok bevezetésével. Abból indult ki, hogy a rádió részben néplap, részben előkelő revue, az előbbi funkcióját Bp. I., az utóbbit Bp. II. tölti be. Mivel a műsorok különböző műveltségű és felkészültségű embereknek szólnak, úgy kell szerkeszteni, hogy azok mindenki számára közérthetőek legyenek, a műveltek ne tartsák „selypítésnek”, az egyszerű emberek érthetetlennek.

A népművelés érdekében a Rádióegyetem gondolatát vetette fel, amely gyökeresen különbözött volna a húszas évek végén működő „Szabad Egyetem” c. műsortól. Az akkori műsorszerkesztés koncepciótlanságának a hibája volt, hogy ebben a 30 perces összeállításban logikátlanul, minden vezérfonál nélkül legkülönbözőbb témákkal foglalkoztak (trágyázásról szakelőadás; Ave Maria éneklése; színdarab-részlet stb.). A műsor heterogén szerkesztése pofonként érte a hallgatókat, szétaprózta figyelmüket, maradó élményt nem nyújtott. Németh László a maga alkotta Rádióegyetemét úgy képzelte, hogy egy témakörön belül több előadást vezetett. Nem iskolás oktatásra, folytatásos lecke-feladásra gondolt, hanem egy-egy korszak jellemző jegyeit akarta kiragadni, és több előadáson belül sűríteni megfelelő szemelvényekkel (pl. görög irodalom, vagy régi magyar irodalom tárgyalása stb.). Súlyponti kérdésekre való koncentrációval az összeállítások mind külön-külön egy kerek egészet, önálló műsort alkottak volna.

A „Rádióegyetem”, mint önálló műsor, nem jött létre, de 1934. december 22-től már az első hetes műsorban a következő témákkal találkozunk, melyek gyökeresen elütöttek az eddigi összműsorképtől. Pl.: Beszélgetés a Nobel-díjas Pirandellóval; Vita az új angol regényről; Előadás az új francia irodalomról; Péterffyról legkiválóbb magyar ismerője beszél, Bacányit Halász Gábor mutatja be. A magyar táj ismertetése Tokajjal kezdődik. Németh Lászlónak az volt a felfogása, hogy „a lassú fejlődés azoknak a jelszava, akik nem akarják megcsinálni azt, amire vállalkoznak. Az idő arra jó, hogy lejárassunk, nevetségessé tegyünk egy tervet; megvalósítani rajtaütésszerűen kell.”

Ilyen rajtaütésszerű megvalósításhoz tartoztak a Diákfélórák adásai. Eddig is akadtak elszórtan ifjúsági műsorok. Harsányi Gizi édeskés, szirupos meséivel ok-

tatta a rendetlenkedő gyerekeket. Kodolányi János egyik kritikájában — nyilván gyermekei érdeklődését figyelemmel kísérve — megállapította, hogy vajon elpirulna-e Gizi néni, ha látná, hogy bárgyú intelmein milyen jól nevetnek a gyerekek. Balázs Géza reálgimnáziumi tanár hetenként egyszer érettségiző diákok részére kötelező olvasmányokról adott ismertetést. Az előadások színvonaláról, pedagógiai felépítéséről, esztétikai igényességéről, sajnos semmi közelebbi adatunk nincs.

A Diákfélórák új színfoltot jelentettek a Rádió összstruktúrájában, és merőben eltértek az eddigi kísérletektől. Németh László nem ragaszkodott szorosan az iskola tantervéhez, hanem egy-egy érdekesebb témát kiragadott az évi anyagból, és azt elmélyítette, sokoldalúan bemutatta a fiataloknak. Az iskola száraz, tényyszerű közlését felváltotta — a mikrofon előtt — tartalmában a dolgok összefüggéskeresése és alaposabb elemzése, formájában pedig a könnyed, lezser előadás.

Beköszöntésül az első Diákfélórát, mely az Aurora köréről szólt, Németh László írta és mondta el a mikrofon előtt. Egyszerű mondatokban, képszerűen fogalmazta meg három tehetséges fiatalember: Vörösmarty, Bajza, Toldy összetalálkozását, barátságát, közös irodalmi működésüket. Történelmi háttér érzékeltetésével emberi közelségbe hozta őket anélkül, hogy a bőbeszédűség hibájába esett volna. Mindhármukban közös a kemény munkabírási, szívós kitartási, ha már egy terv megvalósítását elhatározták. S ennél a gondolatmenetnél hirtelen átsapott a nevelési szándék, és végső konklúzióként a három aktív, munkabíró ifjút: Vörösmartyt, Bajzát, Toldyt példaként állította az akkori fiatalság elé. Megkockáztatta, bár burkolt formában — de mégis észrevehetően és elgondolkoztatóan — a magyarság jövőjére vonatkozóan az ifjúság aktív cselekvését és feladatát.

Idézzük az előadás befejező sorait:

„Sokan tűnődtek már, mi az oka, hogy nagy korokban a kiválóak is nagyobbak, mint mások. A mi fiataljaink története jó magyarázatot ad rá. A nagyság elsősorban elszánás. Az ember érzi a feladatok hívását, mint Toldy is érzi a maga gazdagságát, mint Vörösmarty néha mind a kettőt, és odaajándékozza életét a feladatnak, szolgálja lesz a lelkében készülő természeti erőnek. Enélkül a feláldozás nélkül nincs igazi nagyság, enélkül a szolgaság nélkül nincs dicsőség. A nagy kor azért nagy kor, mert olyan nagy feladatokat tűz ki, hogy arravaló embereknek érdemes és könnyű rászánni az életét. Miért mondom el mindezt? Mert azt hiszem, hogy a feladatok ma megint itt tolongnak körülöttünk, és annyit könyörögnek a fiatalembereknek: fogja meg, váltsa meg, vállalja el. A nagyság útja nyitva. Aki mer, tud, akar, belát — határtalan pályaterületet talál. Igaz, hogy Vörösmarty félszázadban csak egy van. S Bajzák és Toldy sem nőnek, mint gomba a bokrok alatt. De volt a mi három hősünknek egy negyedik barátja, Stettner, vagy ahogy később nevezték, Zádor. Ez a Zádor nem került be a halhatatlanok közé. De irigyeljük őt, aki ennek ellenére is a nagyok támasza tudott lenni, mert az is nagy dolog, gyerekek, a nagyok mellett állni. Zádor mindenki lehet, aki egyszer a nagyságnak utánaohajtott, akit a nagyság varázslata megfogott.”

A Diákfélórák keretében új ötletekkel, javaslatokkal igyekezett a régi, hagyományos önképzőköröket megszüntetni, és helyette korszerű összjöveleteket hirdetni, ahol a politechnikai oktatás fontosságát hangoztatta. Egyes középiskolások kertet bérelhetnének, földműveléssel foglalatoskodhatnának, mások asztalosmesterséget vagy könyvkötészetet tanulhatnának.

A humán tárgyak elmélyítésével kapcsolatban Vajthó László középiskolai tanár elképzelésének akart szabad teret biztosítani a mikrofon előtt. Középiskolások irodalomtudásukat úgy gyarapíthatnák, ha a kötelező anyag megtanulását kívül maguk is önálló kutatásokat végeznének. Írókról, kritikusokról összegyűjtött adalékok alapján új megvilágításban, új szempontok szerint dolgozatot írhatnának, ami a Régi Magyar Ritkaságok sorozatában esetleg kiadásra kerülhetne, és mikrofon előtt is elhangozhatna. Tovább lépést jelentene az előbbiekhöz képest, ha a hetedik és nyolcadik osztályban leginkább irodalmi érdeklődésűek saját kutatásuk eredményeként összeállítanák a Magyar Irodalom Kistükrét. Iskolák részére pályázatot kellene hirdetni erre a nemes versenyre, és a legjobban sikerült munkákat nem csak nyomtatásban megjelentetni, hanem a Rádió folytatásban hozhatná Diákfélórák keretében. Ezt a kísérletet ma sem volna érdektelen a Rádió Ifjúsági osztályának megvalósítani.

Az angol BBC mintájára a „Száz könyv” sorozat c. műsor diákok és felnőttek részére egyaránt Bp. I.-en és Bp. II.-n egy év leforgása alatt 50 magyar és 50 külföldi író művét akarta ismertetni. Bp. I.-en a magyar, Bp. II.-n a külföldi irodalmi alkotások bemutatását kezdte meg. „Száz könyv” sorozat megindításának az volt a célja, hogy az általános műveltséghez feltétlenül szükséges irodalmi alkotásokat bemutassa a közönség széles rétegeinek. Németh László abból indult ki: ha a soro-

zatból valaki csak 40–50 előadást hallgat meg, és utána elolvassa az ismertetett könyveknek legalább a felét, már meg tudja különböztetni az igazi irodalmi értéket a ponyvától. Mindazzal, hogy az előadások Olcsó Könyvtárban való kiadását javasolta, továbbá, hogy 10 előadás után pályázatot akart hirdetni: népi tehetségek felfedezését kívánta elsődlegesen előmozdítani. Gyökeresen szakított a Kisfaludy és Petőfi Társaság előadássorozatával. Arany, Gyulai epigonok szánalmas fércműveit nem javasolta mikrofon elé, helyette az új, modern magyar és külföldi irodalom legrepresentatívabb képviselőit bízta meg a klasszikus és modern írók ismertetésével. Állandó előadóknak megnyerte az élvonalbeli nyugatos írókat. Benedek Marcell, Schöppflin Aladár, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Szerb Antal érdekes, színes elmélkedései illusztrációk kíséretében Swiftől, Homéroszról, Krúdyról, Móriczról stb. forradalmi újítást jelentettek.

Hevesi Sándor, a „Rádió Világhíradó” kritikusa örömmel üdvözölte Németh László új törekvéseit, különösen kiemelte Szerb Antal Swift-előadását, és többiek-ről is az volt a véleménye, hogy szerencsésebb irodalmi kalauzokat a „Száz könyv” sorozathoz nem találhatott volna.

Ami az előadások formai megoldását illeti, az gyökeresen eltért az ex cathedra kijelentő, száraz adat- és tényközléstől; polemizál, cseveg, portrét fest, de semmikeppen sem piedesztálra állva terrorizálja a közönséget, hanem közvetlenül, mintha társaságban ülne, az író bizonygatja igazát, felvet vagy nyitva hagy kérdéseket.

Németh László nagy lépést tett az igazi rádiószerű adások megteremtéséért. Bp. I.-en és Bp. II.-n a kétszáz legjobb magyar, továbbá külföldi írók, költők műveiből antológiát állított össze. A Magyar Elbeszélés Antológiát Móricz „Hét krajcár” c. novellájával indította. Nem egy előadás emlékeztet a mai összetettebb dokumentum-műsorok őszére, melyekben neves irodalomtörténészek, színikritikusok beszéltek elhunyt írókról, költőkről, akiket valamikor személyesen is ismertek. (Pl. Péterffyre rokona emlékezett; Galamb Sándor pedig Petelei Istvánra stb.), „Kedves költőm” sorozat első adásában Illyés Gyula vallott Fazekas Mihály Lúdas Matyi c. elbeszélő költeményéről.

A magyar táj emberibb közelségbe hozását, megszerettetését, hibák feltárását és azok kijavítását úgy akarta elérni, hogy vidékről Budapestre szakadt írók, falukutatók bemutatták volna szülőföldjüket (pl. Illyés Mezőföldet; Móricz Csécsét, Babits Szekszárdot stb.). Az új ötlet egyúttal új szerkesztői megoldáshoz is vezetett. Pl. a műsor kezdődhet faluba vagy városba rohanó filléresvonaton, vagy azonnal a helyszínen. A riporter — szülőföldjét ismertető író, költő — a táj szépségéről ad hangulatképet, különböző foglalkozású embereket meginterjúvol, régi tradíciókról, szokásokról érdeklődik, de egyúttal a megélhetés gondjait is ecseteli.

Néhány évvel korábban Móricz szociográfiai tanulmányai, amelyek esetenként elhangzottak a mikrofon előtt, színes felolvasás keretében csak egy falu, tanya belső problémáival foglalkoztak. Németh László ennél igyekezett továbbjutni. A felvetett kérdések sokoldalú megvilágítása érdekében komolyabb, összetettebb riportműsor igényével lépett fel. Kár, hogy Németh László elképzelései — néhány esettől eltekintve — csak írott tervek maradtak. E rádiószerű műsortípus kiteljesedése napjainkban történik úgyszólván minden műsorosztályon.

Németh László, mint a prózai osztály vezetője bár döntően az irodalmi műsorok helyes irányban történő kibontakozásával foglalkozott, de emellett szociálpolitikai, egészségügyi, történelmi, földrajzi, közgazdasági stb. ismeretterjesztő előadásokat iktatott az összrádiós struktúrába, megnyerve előadóknak a legjobb szakembereket. A tudományos témákat mikrofon előtti párbeszéddel próbálta könnyebbé tenni.

Az első csalódás akkor érte a rádió bürokratáit és nyilván Kozma Miklóst is, mikor „Lesz-e reform” c. cikkében a Tanú 1934 decemberi számában kesztyűt dobott a hivatalos irodalompolitikának, a Petőfi Társaság zöngeményeit és a dilettáns — egyesek számára jó üzletet biztosító — irredenta irodalmat ostromozta.

1935 márciusában újabb meglepetéssel szolgált a Tanú-ban megjelenő „Lesz-e reform” c. második cikke, melyben nyíltan, struktúrájában támadja a társadalmi berendezést, a nagybirtok felosztását követelte, a banktőke kizsákmányoló szerepét elmarasztalta, és kissé utópisztikus alapon egy szövetkezeti rendszer kidolgozását sürgette. Mivel Gömbös „népbarát politikája” ugyanolyan „progresszív alapon” nyugodott, mint Bethlené, Németh László cikke olyan bombaként robbant, mely megpecsételte sorsát a Rádióban.

Kozma egyelőre még presztízből sem küldte el Németh Lászlót, bár már nagyon sokan a Rádión belül követelték távozását. Ezt az óhaját meggyorsította az a

tény, hogy Kozma Miklóst a Gömbös kormányba 1935 februárjában belügyminiszterré nevezték ki. Kozmát Hável Béla követte az elnöki székből, aki nem jó szemmel nézte Németh működését. A Rádió Újságban támadó cikkek sora jelent meg ellene. Szomorú, hogy éppen az a lap, mely valamikor a műsorszínpal emeléséért szállt síkra, és a progresszív, nyugatos íróknak volt szócsové, helyt adott — ahogy Németh László ironikusan megjegyezte — „egy lilára mázolt interjúvölő nő” műfelháborodásának.

Gyenes Rózsa újságíró, aki nyilván Hável megbízásából vagy saját előmenetele érdekében végezte el a „piszkos munkát”, primitíven és útszélen támadta Németh László műsorpolitikáját és egyben személyét. Németh László, mint kitűnő rádiós, zseniális szervező és műsorszerkesztő nem szorul védelemre. Gyenes Rózsát viszont nem menti tudatlansága, főleg az nem, hogy fogalma sem volt egy nem mindennapi kvalitású fiatalember pedagógiai és esztétikai elveiről. Egyetlen cél lebegett szeme előtt: „kinyírni”, tönkretenni mindent, amit ez a jóindulatú, fiatal tudós a Rádióban alkotott, és még a szándékot is megsemmisíteni, amit alkotni akart a népi kultúra felvirágoztatása érdekében.

Gyenes Rózsa főleg a „Száz könyv” sorozat ellen folytatott ádáz harcot. Elkecsereedett dühében a tömegekre hivatkozott, mikor a nyugatosokat becsmérelte, és Németh László működésével kapcsolatos ellenszenvét hűen tükrözte a következő megállapítása:

„A tömegeknek nem kell Kosztolányi, Babits, nem akarnak tanodába járni.” Németh László Gyenes Rózsának és a többi vádaskodónak röviden fogalmazta meg a választ:

„Egy egész kis társadalom él abból, hogy a közönségnek nem kell nemes a sajtóban, színházban, rádióban, moziban. Ezt a széttagoltságában is egységes társadalmat neveztem én el Aristophanes után Felhőkakukkvárnak. Felhőkakukkvár madarak vára, melyet azért építettek ég és föld közé, hogy az istenek elől az áldozat füstjét elfogják, és kibőjtölve őket, maguk váljanak istenné. Amikor ezt az elnevezést erre a tömeg és művészet közé feszkelődött társadalomra ráakasztottam, nem sejtettem, hogy néhány év múlva milyen éles csőrök vájják majd a szemem, arcom, testem abban a kis résben, mellyel összefüggő városukat egy helyen átütötteim. Amióta a Rádióban vagyok, megismertem ezeknek a csőröknek a dühét. Nincs semmi, ami ellen elkecserelettebben tiltakoznának ezek a madarak, mint a színvonal ellen.”

A sajtókirohanásokat támogatták a beépített házipoéták ízléstelen „csaszatuskái”, melyek ugyancsak a Rádió Újságban láttak napvilágot, és Somogyváry Gyula képpeségeit dicsérték, Németh Lászlót kétségbevonták. Ezzel egy időben Hável Béla, a Rádió elnöke, Hlatky Endre műsorigazgató, vitéz Somogyváry Gyula, az irodalmi műsorok igazgatója, azaz a „felhőkakukklakók” érkezettnek látták a pillanatot a koncentrált támadásra. A műsorülésen tett összes javaslatait semmisnek tekintették, és tudtán kívül egymásután vették le az előre megszerkesztett hetek műsorait. Németh László ilyen előzmények után írt Hável Bélának 1935. április 7-én, melyben állásából való felmentését kéri. Idézünk a levélből:

„Visszaemlékszem a Gellért szállóban folytatott márciusi megbeszélésünkre. Te akkor elmondtad nekem a rádióbeli szereplésemmel szembeni aggodalmait. Véleményed szerint én csak író vagyok, és nincs érzésem az erkölcsi és pedagógiai szempontok iránt, mely egy olyan vállalatnál, mint a Rádió az előbbinél is fontosabb. Beszélgetésünkben azt kellett levonnom, hogy tevékenységem nézeted szerint, a vállalat érdekeit veszélyezteti. Mivel más jelekből is azt látom, hogy helyeztem a vállalatnál megnehezült, elhatároztam, nem várom meg a következő figyelemzetést és állásomról lemondok... Az utolsó előtti műsorjavaslat Bp. I.-nek szánt 14 előadásból a műsorszerkesztőség ötöt vett át, az utolsó tizennégyből hatot. Mondanom sem kell, hogy amit átvett, a gyöngébb rész; az igazgatóság által megparancsolt anyag idegennyelvű, vagy 4–5 műsorjavaslatból kizorult előadások. Szó volt, hogy a pénteki műsorülésen megvédhetem javaslatomat, de Hlatky Endre, műsorigazgató nem tartja fontosnak ezeket a műsorületeket. Bántó, hogy a műsorba megkérdésezésem nélkül kompromittáló előadások kerülnek. Mécs László botrányosan rossz vasárnapi előadásáért én vállalkozom a felelősséget, aki nem javasoltam, nem járultam hozzá és csak az utolsó délután láttam. Bánóczy rejtvénypályázata, amely durva könyvrekliám, akkor került az egyik utolsó műsorba, mikor kiváló írók, egyetemi tanárok kihullottak.

... Nem szeretnék állhatatlan embernek látszani, aki rémlátások, kisebb nehézségek elől elfut, aki nem bírja a „lövészárokharcot”, de nekem két állásom van, azonfelül egy hivatásom. Valamelyiket fel kell adnom. Örültem volna, ha iskolaorvosi állásomat adhatom fel. Ilyen körülmények közt lehetetlen. Gyermekeim

vannak, egy állásháború kockázatát már csak miattuk sem vállalhatom. A szavam is köt. Amikor a Rádióhoz jöttem, nyilvánosan jelentettem ki, hogy vagy érek el eredményeket, vagy megyek. A mai helyzetben nem érhetek el, mennem kell. Lehet, hogy panaszkodással, intrikákkal érhetnék el valamit. Nekem ezekhez nincs kedvem és nem is tartom helyesnek, hogy egy fontos vállalatból csatateret csináljak. Május elsejéig intézni tartozom az ügyeket, de nagyon leköteleznél, ha a hátralevő két hétre a bejárástól felmentenél."

Ehhez a levélhez nem kell kommentár. Befejezésül e sorok írója még annyit szeretne megjegyezni: Németh László, lehet hogy ma is, sok év távlatából keserűen gondol a történetekre, de a „lövészárokharc” a „felhőkakukklakókkal” nem volt hiábavaló. Néhány hónapos működése alatt sok ötlettel, tanáccsal, érdekes műsorokkal gazdagította a rádiómunkát, amiért ma is mindazok, akik a rádiósszakma szerelmesei, köszönettel tartoznak, és Németh Lászlóra úgy tekintenek, mint a korszerű rádiózás egyik megteremtőjére.

Tóth Sándor rajza